

AMERİKA HARLEM ƏDƏBİYYATINDA ERKƏN MAGİK REALİZM MƏRHƏLƏSİ*(Lenqston Hyuz, Zora Nil Herstonun yaradıcılığının materialları əsasında)*

Harlem İntibahı 1920-1930-cu illər ABŞ social-ictimai həyatında mədəni hadisə kimi (Yeni Zənci Hərəkatı) formalaşmışdır. Nyu-Yorkda afro-amerikalıların yaşadığı Harlem məhəlləsinin adından götürülmüş bu hərəkat mədəni və mədəni inkişafın çiçəklənməsi dövrü kimi tarixdə iz buraxmışdır. Harlem İntibahı XX əsrin I yarısı ümumi Amerika ədəbiyyatı ilə sosial-ictimai, etik-estetik, fəlsəfi müstəvidə vəhdətə girərək, afro-amerikan ədəbiyyatının inkişafına inanılmaz dərəcədə təsir etdi. Bu ədəbiyyatın inkişaf dövrü XX əsrin 20-ci illərindən başladı. Həmin vaxt zənci hərəkatı və ya Harlem İntibahının yaradıcısı hesab olunan Alan Lokk (1886-1954) qaradərili yazıçıları, musiqiçiləri, aktyorları digər incəsənət nümayəndələrini eyni prinsiplərdən – mənsub olduğu xalqın folkloru, mədəniyyəti, tarixi ənənələrindən bəhrələnərək yazıb-yaratmağı tövsiyə edirdi. Gerçəkliyin təsvirində realist sənətkarın əsas məqsədlərindən biri cəmiyyətin sosial problemlərinin obyektiv mənşərini yaratmaqdır. Bu tendensiya afro-amerikan ədəbiyyatında bir çox yazıçıların yaradıcılığında öz əksini tapmışdır. ABŞ ədəbiyyatının əsas hissəsini təşkil edən afro-amerikan ədəbiyyatında zəncilərin ağır həyatı, azadlıq uğrunda mübarizələri, irqçilik problemi, ictimai ideyalarında insan psixologiyasına təsiri əks olunmuşdur. Afro-amerikalı müəlliflər soydaşlarının taleyinin, daxili aləminin, sosial durumlarının bədii ifadəsində ilk dəfə olaraq, Afrika tayfalarının folklor motivlərinə, adət-ənənələrinə, tarixinə müraciət etdilər. Bu əsərlərdə daha çox ABŞ-ın sosial həyatında özünü görə bilməyən zəncilərin yaşadıkları psixoloji sarsıntılar oxucunu rıqqətə gətirdi. Harlem ədəbiyyatının əsas məqsədi, ABŞ cəmiyyətində zəncilərin ağıdərillilərlə eyni hüquq bərabərliyinə nail olmaq kimi problemin həlli yollarını müəyyən etmək idi. Lakin onlar bu ədəbiyyatın formalaşaraq tanınmasında aktualıq kontekstini də unutmurdular. Artıq afro-amerikan ədəbiyyatı orta əsrlər dünya ədəbiyyatının ilkin inkişaf mərhələsindəki kimi yalnız dini mövzularla kifayətlənmirdi. Söz ustalarının əsərlərinin mövzu seçimi tarix, siyasət, din, ictimai münasibətlər və s. fərqli sahələri ehtiva edirdi. Harlem hərəkatı afro-amerikan ədəbiyyatının həm ideya-məzmun, həm də bədii cəhətdən inkişafına təkan verdi, bu da onun Amerika ədəbi fikrində özünəlayiq yer tutmasına səbəb oldu. Bu ədəbiyyatın nümayəndələri bədii söz sənətində və incəsənətdə istedadlı, savadlı, yeni afro-amerikalı obrazı yaratmaqla, mövcud cəmiyyətdə irqi ayrışdırıcılıq mövzusunun fərqli mövqedən işıqlandırılmasına nail oldular. Harlem İntibahının xüsusiyyətlərinin dəqiq təsvirini vermək olduqca çətindir. Bir çox müxtəlif üslub və istiqamətlərdən ibarət – ənənəvi və daha müasir (musiqidə caz, blyuz, ədəbiyyat da isə modernizm, folklor motivləri və s.) ədəbi-bədii nümunələrdə afro-amerikalının həyatı və taleyi mövzusu izlənilirdi. Bu bəsit seçimi, Sterlinq Braun Harlem İntibahını tam qəbul etməməyində əsas kimi götürürdü. Məhz onun fikrinə görə "Harlem İntibahı 1920-1930-cu illərdə qaradərili yazıçıların öz əsərlərini ümumiləşdirərək ortaya çıxartmasına səbəb olan psixoloji durum, düşüncə tərz, təkəkkür formasıdır" [14, s. 34]. Harlem İntibahı sadəcə qaradərillilərin əsərlərini ortaya çıxaran zənci mədəniyyətində yeni bir mərhələdir. Harlem İntibahı heç nəyi ilə fərqlənməyən, ədəbi, siyasi, ideoloji, nə də fərqli fəlsəfi fikir sahibi deyildir. Bu sənətkarları, rənglərinin dərisi, eyni tarixə, icmaya mənsubluq hökmü birləşdirir. Bu mövqedən çıxış edərək söyləmək mümkündür ki, bu fenomen dünya ədəbi fikrində deyil, afro-amerika ədəbiyyatının inkişafı tarixində dirçəliş kimi qiymətləndirilə bilər. Lakin qaradərili yazıçılar milli mənsubiyyətlərini vurğulayan mövzuların seçiminə üstünlük verdikləri qədər də forma və metod seçimində digər ölkələrin xüsusən də Latın Amerikasına ölkələrinin ədəbiyyatının təcrübəsinə yiyələnirdilər. Bu tendensiya sonralar daha dəqiq desək, XX əsrin II yarısından geniş vüsət almağa başlayacaqdı.

Harlem İntibahının ilkin mərhələsi Zora Nil Herston (1891-1960), Ceyms Uolden Conson (1871-1938), Klaudd Makkey (1890-1948), Lenqston Hyuz (1902-1967) kimi yazıçıların əsərləri ilə səciylənirdisə, sonrakı dövrlərdə gənc və istedadlı yazıçılar Riçard Rayt, Ceyms Bolduin, Ralf Ellison bu ideyaların daşıyıcısına çevrildilər. Dünya şöhrətli bu sənətkarlar məhz Harlem İntibahının nümayəndələridir. Nyu-Yorkun qetto (müəyyən irqin, dinin nümayəndələrinin icbari şəkildə yaşaması üçün ayrılmış yer) həyatını məharətlə təsvir edən istedadlı sənətkarlar arasında Lenqston Hyuz, Zora Nil Herston xüsusilə fərqlənirdi. Məhz onların yaradıcılığında magik realizm prinsipləri ilə təsvir olunan mifoloji motivlər, əsərlərinin poetik xüsusiyyətlərinin özünəməxsusluğunu artırmışdır. Ümumiyyətlə, Harlem İntibahının bu iki parlaq ulduzu – Zora Nil Herston və Lenqston Hyuz arasında çox səmimi münasibət mövcud olmuşdur. Beş il sürən dostluqları dövründə onlar birlikdə yaradıcılıq kəşfləri, ədəbi-elmi fəaliyyətlə məşğul olmuşlar. Zora Nil Herston və Lenqston Hyuz 1925-ci ildə Alan Lokkla həmmüəllif olduqları "The New Negro" adlı məşhur antologiyamı hazırlayıb nəşr etdirdilər. Qeyd edək ki, L. Hyuz və digər sənətkarlar öz əcdadlarının həqiqətən möcüzəvi insanlar olduğuna inanırlarmış. Möcüzə və gerçəklik afro-amerikalı yazarların yaradıcılığında xüsusi rəğbətə malik hadisəyə çevrilmiş və ona inam əsrlər boyu davam edərək bu günə qədər gəlib çıxmışdır. Möcüzəni, soy kökü ilə əlaqənin simvolu hesab edən Lenqston Hyuz onu eyni zamanda yaşamaq uğrunda mübarizədən qalıb çıxmağın yeganə yolu hesab edirdi.

Zora ilə tədbirlərin birində tanış olmuş Lenqston bu görüş haqqında öz təəssüratlarını Karl Van Bextenlə bölüşür: "Herston ağıllı qızıdır, elə deyilmi? Onu daha yaxından tanımaq istəyirdim" [16]. Ancaq onların yaxın, şəxsi münasibətləri 1927-ci ildə, Hyuz təsadüfən, Yeni Orleanda olduğu zaman başladı. Zora Herston o zaman orda Hudu haqqında əfsanələr haqqında məlumatlar toplamaqla məşğul idi. L. Hyuz və Z. Herston bir neçə həftə Cənub ştatlarında, zəncilərin təsərrüfatla məşğul olduqları əraziləri gəzib dolanmış folklor və xalq mahnılarından ibarət nümunələr toplayırlar. Lenqston Hyuz və ədəbiyyatşünas Arna Bontemps 1950-ci ildə "Zənci folkloruna dair kitab" ("The Book of Negro Folklore") adlı Afrika xalqlarının folklorundan dastanlar, hekayətlər, mif və əsatirlər toplayaraq nəşr etdirirlər.

Çünki etnik milli mədəniyyəti sistemləşdirmədən hər hansı bir ədəbi düşüncənin strukturunun tam qurulmasından söhbət gedə bilməz. Mif və folklor bu strukturun əsasını təşkil edən diaxron və sinxron hadisə kimi dəyərləndirilməlidir. Belə demək olar ki, zənci folklorunun statusu afro-amerikan romanının mənsubiyyətlə yanaşı həmçinin də keyfiyyət göstəricisidir. Beləliklə, magik realizm bədii metodu ilə yazılmış əsərlər etnik-milli dəyərləri özündə birləşdirən folklor motivləri üzərində qurulmuşdur. Demək olar ki, bu üslubdan istifadə edən yazıçılar əsərlərində mifoloji süjet yaratmışdır (diaxron struktur). Ədəbi düşüncənin tarixi inkişaf yollarının bədii əsərdə inikas xüsusiyyətləri mətnin, formanın məzmununun göstəricilərinin köməkliyi ilə sezilir. Keyfiyyət göstəricisinin müəyyənləşməsi üçün əks olunmuş tarixi həqiqətlərə müraciət müasir ədəbi düşüncənin səviyyəsini üzə çıxarır. Mif və folklor ədəbi prosesə çevrilmə mərhələsində bədii düşüncənin strukturunun bütün hissələrini təşkil edir. Bu baxımdan, ədəbi-bədii nümunənin milli özünüifadə vasitələrindən biri kimi dəyərləndirilməsi onun mif və folklor kontekstində öyrənilməsinə zərurətə çevirir. Mifoloji motiv müəllifin birmənalı olaraq, bütün əsərlərində istifadə etdiyi arxetiplər, təkrarlanan modellər, mərasimlər başa düşülür. Onlar mifin şərhini və müəllifin dünyagörüşünün əsasını təşkil edir. Mərasim, hərəkət, dini mahiyyətli motivlər mifoloji nümunədə cəmləşərək əsərin sinkretik xarakterli olduğunu vurğulayır. Z.N. Herstonun mifoloji motivləri vahid süjet və vəziyyətlərə uyğun model kimi müəllifin poetik dünyasını izah edir. Mifologiyanın elementi kimi mifin əsasını təşkil edən əsas anlayış mifik obrazlardır. Beləliklə, Z.N. Herstonun əsərlərindəki mifoloji motivləri təhlil edərkən belə bir qənaətə gəlmək olar ki, yazıçı bütöv dünya anlayışını başa düşməyə çalışan insan mifi, əsəri və rəvayətləri, müxtəlif hadisələri bir-birilə əlaqələndirərək, izah edirdi. Sənətkar təxəyyül dünyasına qapılaraq mifoloji elementlərdən ibarət magik reallığı həqiqi reallıq kimi qəbul edib, onu ədəbi düşüncənin struktur səbiyyətlərinə hopdurur. Mifoloji motivlər bədii əsərdə insanın şüurunun inkişafının müəyyən məqamında həqiqəti bədii formada təəcəssüm etmək cəhdidir.

Zora Nil Herston zənci folklor ənənələri və mifoloji motivlərin sintezində, həm etnik eyni zamanda da ümumamerikan xüsusiyyətlərinə malik tamamilə yeni kontekstdə romanlar yazmışdır. Onun yaradıcılığında müxtəlif bədii forma və janrlardan ibarət ədəbi-bədii nümunələrə rast gəlmək mümkündür. Dörd roman, avtobiografiya janrında yazdığı iri həcmli nəsr əsərləri, 50-dən çox hekayənin, pyeslərin, şeirlərin, silsilə şəkildə yazdığı esselərin müəllifi olan Zora Nil Herston tədqiqatçı kimi də göstərfiyi fəaliyyət zamanı qədim Afrika xalqlarının folklor motivləri, mif və rəvayətlərindən ibarət iki kitabın müəllifidir. Afro-amerika ədəbiyyatında araşdırma apardığımız bu aspektdə, öz sözünü demiş Zora Nil Herstonun (*Zora Neal Hurston*, 1891-1960) yaradıcılığı novatorluq xüsusiyyətlər ilə də fərqlənirdi. Bu xüsusiyyətlər zənci folklor ənənələrinin tərənnümü və mövcud ABŞ cəmiyyətində afroamerikan indentikliyinə axtarışı kimi səciyyələndirirdi. Z.N. Herstonun folklor, Amerika Cənub ədəbiyyatına, Qərbi hövzəsi sakinlərinin möcüzələr aləminə həsr etdiyi “Qatırlar və adamlar” (*Mules and Men*, 1935), “Bunu mənim atıma söylə” (*Tell My Horse*, 1938) kimi etnoqrafik xarakterə malik əsərləri, həqiqətən də XX əsr ABŞ ədəbiyyatında fərqli mənada yenidən dəyərləndirilmişdir.

Müəllifin magik realizm bədii metodu ilə yazdığı əsərlərdə mif və folklor elementlərinin olması ənənəvi-mədəni konteksti ehtiva edir. Gerçəkliyin sehrli olmasına inanmaq kimi dərin mənası olan mif və folklor xalqın mədəniyyətinin ayrılmaz bir hissəsidir. Sehrli realizm, fantastik hadisələrin hekayəyə çevrilməsi yolu ilə ənənəvi real formaların pozulması ilə xarakterizə olunan yaradıcı metoddur. Magik realizm real həyat təsvirlərini və global problemləri birləşdirən, mədəniyyətlər arası fərqləri söndürməyə müvəffəq olmuşdur. Yazıçının “Tanrını görmüş gözlər” (1937), romanı bu cəhətdən daha diqqət çəkəndir. Roman Z. Herstonun qaradərili qadının milli identikliyinə səciyyələndirən, qəlbinin harayından – kölə taleyindən bəhs edən roman kimi afro-amerikan mədəniyyətinin “antropoloji ölçüsünü” müəyyən edir. Həmçinin əsər afro-amerikalıların qədim mədəni ənənələri əsas təsiredici qüvvə kimi götürülmüşdür. Mətnə sehr elementlərinin daxil edilməsi, insanı iki dünyada – real və fantastik təbiətə malik dünyaların qovuşduğu təsvir etməsi, alternativ təhkiyədən istifadəsində yazıçı müəyyən mənada afro-amerika ədəbiyyatında magik realizmin inkişafı probleminə toxunmuşdur. Romanın əsasını təşkil edən folklor-mifoloji hissəni araşdıran tədqiqatçılar Haiti folklorunun simvolik elementləri ilə sitayiş kultu Vudu arasında analogi oxşarlıqlar olduğunu iddia edirlər. Bu məsələyə yazıçı öz fikrini də bildirmişdir. O, qədim şumer mifologiyasından buna bənzər bəzi süjetlərin mövcudluğunu qeyd edərək, əhəmiyyətli dərəcədə elmi açıqlamada bulunmuşdur. Daha maraqlı fakt kimi, D. Kollinsin Cennin Vudu məbədinin gözəllik, eşq ilahəsi olan Erzuli ilə müqayisə etməsidir. Onun cəzbedici, erotik hisslərə malik olması, sevgiləri ilə daimi münasibət saxlamaması, sonsuzluğu müqayisənin predmeti kimi götürülür (9, s.140). Bu formada interpretasiyalar, folklor-mifoloji obrazlıqla yanaşı romanda təbiətlə bağlı simvolik elementlərin rolu da az deyil. Əsər boyunca metoforik mənə daşıyan okean, çovğun, torpaq, ağac və gül simvollarına tez-tez rast gəlmək olar. Buna misal kimi, müəllifin baş qəhrəman Cenninin yetkinliyini ifadə etmək üçün onu bəhrə verən ağacın çiçəkləmə dövrü ilə müqayisə edərək təsvir etməsini göstərmək olar [9, s.15]. Ümumiyyətlə, romanın poetikliyinə özəlliyi onun təbiətlə müqayisədə verilməsidir. Sadəcə armud ağacının bədii təsviri qadında, özü ilə təbiət arasında bir bağlılığın, doğrmağın mövcudluğundan xəbər verir. Cenninin daha təbiiyi, yerə, təbiətə yaxın olması, onun qadınlıq mahiyyətinin sehrli başlanğıcına işarədir.

Hadisələr, köləliyin çoxdan ləğv olunduğu lakin zəncilərin hələ də əgərililər tərəfindən idarə edilən ABŞ cəmiyyətində özünə yer tapa bilməməsi, gender problemlərinin həll olunmadığı dövrdə, XX əsrin 30-cu illərində baş verir. Folklorşünas, antropoloq Z.N. Herstonun 1937-ci ildə qələmə aldığı bu əsər patriarxal maraqların diktd etdiyi qanunlarla formalaşan ədəbiyyatda qadının daxili aləmini, onun həyəcanlarını, həyat ideallarını zənci musiqisi qədər ritmik, melodik tərzdə vermişdir.

Z.N. Herstonun yaradıcılığının ümumiyyətlə, afro-amerikan mədəniyyətinin spesifik mahiyyətini daha dərindən anlamaq üçün ədəbiyyatda gender problemlərinin araşdırması və təhlili zərurət doğurur. Bu müstəvidə Z.N. Herstonun yaradıcılığı xüsusən də “Tanrını görmüş gözlər romanı” romanı daha aktualdır. Gender probleminin fərqli diskursda –

magik realizm ənənələri kontekstində təqdimatı problemin tarixiliyini vurğulayan, bədiiliyini artırən xüsusiyyətdir. Nəzərə alaq ki, afro-amerikan ədəbiyyatı və mədəbiyyəti tarixi köklərini afrikan keçmişinə qayıdaraq, folklor, afro-amerikan musiqisi ənənələri – blyuz, jazz kimi formaların üzərində qurmuşdur bu zaman problemin bu formada qoyuluşu, yəni afro-amerikan ədəbiyyatının tarixinin zənci folkloru və mifoloji rəvayətlərinin üzərində təşəkkül tapması afro-amerikan nəsrinin bədii dilinin formalaşmasına da zəmin yaratmışdır.

Zora Nil Herston Alabama ştatı Notasulqa şəhərində, baptist məzhəbindən olan dindarın ailəsində doğulmuşdur. Üç ildən sonra böyük ailə afroamerikalıların rəsmi məskunlaşdığı Floridaya, İtonvill şəhərcəyinə köçür. Sonralar “Qatırlar və adamlar” kitabında müəllif şəhəri bu cür təqdim edəcəkdi: “bu şəhərdə beş göl, kroket oynamaq üçün iki meydança, 300 zənci, 300 üzgüçü, iki məktəb və heç bir dənə olsun da həbsxana yox idi” [16]. Bu şəhər obraz kimi Z.Herstonun yaradıcılığında xüsusi yer tutur. Təsədüfi deyil ki, bu şəhər onun əsərlərinin məkan obyektinə çevrilmişdir. Özünün dediyi kimi İtonvill şəhərinin “zənci mədəniyyətinin dəyərlərini dərk etməyimdə böyük əhəmiyyəti olmuşdur”.

1918-ci ildə Zora Herston qaradərililər üçün özəl Vaşinqton Hovard Universitetinə daxil olur. Təhsil aldığı müddətdə ilk hekayələrini nəşr etdirir (1921). Kolumbiya universitetin Nyu-York filialı Barnard-kollecində antropoloq-alim F.Boasdan dərslər alır. Zora Herstonun ömür yolu və yaradıcı taleyi heç də asan olmamışdır. 1950-illərdə yazıçının yaradıcılığı unudulmuş hesab olunsada 70-ci ildə Elis Uoker, Zora Herstonu Cənub ştatlarının ən qürurverici yazıçısı kimi bəyan etdi. Elə bu andan etibarən yazıçının yaradıcılığı bir neçə aspektdən araşdırılmağa başlandı. Gender, irqçilik problemləri ilə yanaşı “afromərkəzcilik” bir ideologiya kimi həqiqi dəyərlərin daşıyıcısı hesab olunur. “Afromərkəzcilik” Afrika mədəniyyəti hədudlarını aşma bilməyən, Amerika sivilizasiyasının gətirdiyi dəyərləri, ziddiyyətləri və mürəkkəbliyi adekvat şəkildə qəbul etmək iqtidarında olmayan məhdud mövqe kimi formalaşmışdır. Problemin bu cür qoyuluşu XX əsrin II yarısı ABŞ ədəbi mühitində Z.Herston yaradıcılığında qədim ədəbi ənənələrin axtarışı ilə nəticələndi. Məhz onun afro-amerikan xarakterinin formalaşması və mədəniyyətinin inkişafına verdiyi töhfələr XX əsrin 50-ci illərindən sonra “ikinci dalğa” yazıçıları kimi tarixə düşmüş Elis Uoker, Toni Keyd Bambara, Toni Morrison, Camayka Kinkey, Qloriya Neylor kimi yazıçıların yaradıcılığında daha aydın sezilməyə başladı.

Radikallar onu cəmiyyətdəki irqi ayrışdırıcıya əhəmiyyət verməməkdə, zəncilərə olan mənfi münasibətə işıqlandırmamaqda günahlandırıldılar. Dövründə romanları (xüsusən də “Tanrını görmüş gözlər” romanı (*Their Eyes Were Watching God*, 1937)) tənqidçilər tərəfindən qəbul edilməsə də buna səbəb kimi Herstonun afroamerikan düşüncə tərzinə, möcüzəyə, zənci qadının daxili aləminə daha çox önəm verməsi göstərilmişdir. Bu problem həmin illər zənci ədəbiyyatının qarşısına qoyulan ideoloji, aktual məsələlərlə uzlaşmırdı. Zora Nil Herston, “ağ şüurun məhsulu” olan zənci stereotipi yaratmışdır söyləyən Riçard Rayt, “Tanrını görmüş gözlər” romanını mənasız, dəyərsiz ancaq ağdəriliyin zövqünə uyğun yazıldığını iddia edirdi. Lakin Z.Herston özünün həmmüasiri, Harlem ədəbiyyatının tədqiqatçısı Uilyam Dübua haqqında eyni fikri söyləmişdir. “Zəncilərin qəlbi” kitabında ikiyə böyünmüş ruha malik qaradərili insan konsepsiyasını irəli sürdüyünə görə xanım yazıçı tənqidçini ikiüzlülükdə ittiham edirdi. Harlem ədəbiyyatının nümayəndəsi, tənqidçi Corc Skayler “Dubious” təxəllüsünü (çoxmənalı, şübhəli, tərəddüdlü, aydın olmayan) vermişdir.

Harlem İntibahının estetik prinsiplərinin formalaşmasında böyük rol oynayan Zora Nil Herston yaradıcılığı söylədiyimiz kimi diskriminasiya mövzusunda yan keçməmişdir. “Zənci olmaq necə bir hissdir?” başlığı altında yazdığı esse yazıçının bu problemə olan münasibətinin bariz nümunəsidir. Yazıçının estetik baxışlarının ifadə olunduğu essədə afro-amerikan mədəni irsini digər xalqların mədəni kodu ilə eyniləşdirməyin qeyri-mümkünlüyünü iddia edən yazıçı ABŞ cəmiyyətində irqi ayrışdırıcılıq probleminə də toxunmuşdur. Qeyd etdiyimiz kimi Zora yaradıcılığı XX əsrin I yarısında afro-amerikan mədəniyyəti ABŞ ədəbi-bədii fikrində sosial-fəlsəfi keyfiyyət baxımından yeni mərhələnin başlanğıcıdır. XIX əsr realist ənənələrini davam etdirən L.Hyuz və Z.N.Herstonun yaradıcılıqlarında modernist estetikanın prinsiplərinə rast gəlmək mümkündür. Hər iki ənənənin sintezində fəvqəl reallığın estetik ifadə imkanları formalaşdırıran bu sənətkarlar qeyri-rasional düşüncə tərzinin xüsusiyyəti hesab edilən mistik elementləri mükəmməl şəkildə tərənnüm etmişlər.

Hər il yanvar ayında İtonvill şəhərində “Zora!” şüarı altında festival təşkil olunur. Bu festivalın işinə afro-amerikan mədəni irsinin inkişafına həsr olunan elmi konfranslar, ictimai diskussiyalar, layihələrin təqdimat mərasimi təşkil olunur. İtonvill şəhər qoruğunun icraçı direktoru N.Natiri Z.N.Herston yaradıcılığı haqda bu sözləri söyləyir: “Zora Nil Herston yaradıcılığı ilə tanış olan hər kəs üçün bu şəhər ABŞ-ın qaradərili əhalisinin tarixi ənənələrini qoruyub saxlayan müqəddəs məkandır” [15].

Ədəbiyyat

1. Quliyev Q. XX əsr Amerikan ədəbiyyatşünaslığında aparıcı cərəyanlar. Bakı: Çapaşoğlu, 2011, 208 s.
2. Ващенко А.В. Фольклор афро-американцев // История литературы США. Литература эпохи романтизма: В 5 т. Т. 3. М.: ИМЛИ РАН, “Наследие”, 2000, с. 471-490.
3. Кузьмич Т.В. Творчество Тони Моррисон в контексте литературы США второй половины XX века: Автореф. дисс. канд. филол. наук. Минск, 2009, 18 с.
4. Лиотар Ж. Ф. Состояние постмодерна. СПб.: Алетейя, 1998, 160 с.
5. Удлер И.М. Архетип «невольничьего повествования» в афро-американском романе второй половины XX века // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. Серия 3. Филология. Челябинск: 2005, вып. 3, с. 261-275.
6. Чаковский С.А. Афро-американцы и литература США // Проблемы становления американской литературы. М.: Наука, 1981, с.274-295
7. Collins D. The Myth and Ritual of Ezili Freda in Hurston’s *Their Eyes Were Watching God* // *Western Folklore*. 1996. Vol. 55. 2. P. 137-154.
8. Langston Hughes to Carl Van Vechten. June 4, 1925 [Hughes: 19].
9. Huges Langston. Not Without Laughter. New York: Random House, 1930, 324 p.
10. Hurston Z.N. *Their Eyes Were Watching God*. Urbana: Univ. of Illinois Press, 1937. 231 p.
11. The Book of Negro Folklore / Ed. by Hughes Langston and Arna W. Bortemps. New York: Dodd, Mead and Co., 1958, 624 p.
12. The Book of Negro Humor / Ed. by Hughes Langston. New York: Dodd, Mead and Company, 1966, 265 p.

13. The Columbia Guide to Contemporary African American Fiction. Dickson-Carr Darryl. New York: Columbia University Press, 2005, 257 p.

14. https://zorafestival.org/wp-content/uploads/2019/01/ZORA_2019_Program_WEB_SINGLE_Srev3.pdf

15. <http://nationalhumanitiescenter.org/tserve/freedom/1917/beyond/essays/harlem.htm>

Ранняя стадия магического реализма в литературе Гарлема
(на основе материалов творчества Ленгстон Хьюза, Зоры Нил Херстон)

Резюме

В статье рассматриваются и анализируются пути становления и развития Гарлемского Ренессанса, который считается важным периодом в афро-американской литературе XX века. Новизна этого литературного процесса создала условия для литературной критики. Элементы магического реализма в творчестве афро-американских писателей второй половине XX века, свое начало берет именно из литературы Гарлемского периода. Творчество двух представителей этой литературы – Ленгстон Хьюз, Зора Нил Херстон более доступно в этом аспекте. Магический реализм был использован в качестве художественного метода в романе З.Херстона «Их глаза видели Бога». Также первоначальное исследование этого явления в афроамериканской литературной критике можно найти в книге «The Book of Negro Humor» Ленгстона Хьюза.

Early stage of magic realism in Harlem literature
(according to the materials of Hughes Langston, Zora Neal Hurston's creative activity)

SUMMARY

The ways of formation and development of Harlem Renaissance which is known as an important period in XX century African-American literature are analysed in this article. Innovations of this literary period made good ground for the literary criticism. The elements of magic realism in the creative activities of African-American writers of the second half of XX century start definitely from the literature of Harlem period. Two representatives of this period – H.Langston, Z.N.Hurston are more available from this point if view magic realism is used as a literary method in Z.N.Hurston's novel "Their Eyes Were Watching God". Besides the early analysis of this notion in African-American literary criticism can be found in "The Book of Negro Humor" by Hughes Langston.

Rəyçi: dosent H.Ə.Əliyeva